

Fysiek disciplineren door vaders en moeders en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen

Bachelorscriptie van Ilse-Marie Zwakenberg

Studentnummer: 0713821

Studierichting: Algemene Gezinspedagogiek

Eerste lezer: Lotte van der Pol

Tweede lezer: Marleen Groeneveld

Datum: 14 - 08 - 2014

Inhoud

Onderdeel A: Stageverslag	3
Keuze voor en belang van het onderzoeksproject	4
Theoretische achtergrond, onderzoeksvragen en hypothesen van onderzoeksproject	4
Participanten	7
Meetinstrumenten	8
Eigen werkzaamheden binnen het project	8
Eerste resultaten onderzoeksproject	12
Referenties	13
Onderdeel B: Scriptie: Fysiek disciplineren door vaders en moeders en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen	15
Samenvatting	15
Inleiding	16
Methoden	22
Resultaten	27
Discussie	32
Referenties	40

Onderdeel A: Stageverslag

Onderzoeksproject '*Boys will be boys?*'

Keuze voor en het belang van het onderzoeksproject

In het kader van mijn bachelorproject heb ik gekozen voor het onderzoeksproject '*Boys will be boys?*'. Dit onderzoeksproject richt zich op de genderspecifieke ontwikkeling van jonge kinderen en de rol die opvoeding door vaders en moeders hierbij speelt. Ik heb voor dit project gekozen omdat het project me zeer interessant leek, zowel qua onderwerp als qua methodisch ontwerp. Als studente gezinspedagogiek ben ik geïnteresseerd in het gezin als geheel en in het bijzonder in de manier waarop ouders via hun opvoeding invloed hebben op de ontwikkeling van hun kinderen. Met name in de eerste levensjaren spelen ouders een belangrijke rol omdat het kind dan vooral binnen het gezin ervaring opdoet met sociale interacties. Verder vond ik het interessant om naar de rollen van vaders en moeders binnen de opvoeding te kijken en te observeren in hoeverre deze rollen van elkaar verschillen. Daarbij wordt de rol van de vader vaak onderbelicht in de pedagogische literatuur.

Naast het feit dat het onderwerp van het onderzoeksproject '*Boys will be boys?*' mij zeer aansprak, heb ik voor dit onderzoeksproject gekozen omdat ik het onderzoeksdesign dat gebruikt werd en de werkzaamheden die ik kon verrichten binnen het project zeer interessant vond. Het project is namelijk longitudinaal opgezet, waardoor de ontwikkeling van individuen over de tijd heen onderzocht kan worden. Daarnaast mocht je als student binnen het onderzoeksproject '*Boys will be boys?*' huisbezoeken afleggen. Dit gaf me de kans om de verschillende aspecten over de ontwikkeling van kinderen, die ik in de loop van mijn studie geleerd had, in de praktijk te observeren. Daarnaast is het ook leuk om met veel verschillende jonge kinderen te werken.

Theoretische achtergrond, onderzoeksvragen en hypotheses van onderzoeksproject

Deze paragraaf is grotendeels gebaseerd op het onderzoeksvoorstel voor het onderzoeksproject '*Boys will be boys?*' van Judi Mesman (2009), dat ter beschikking was gesteld aan de bachelor- en masterstudenten die stage liepen bij dit onderzoeksproject.

Genderspecifieke opvoeding. Het doel van het onderzoeksproject '*Boys will be boys?*' is om te onderzoeken in hoeverre gender een rol speelt in de opvoeding en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in de eerste levensjaren. Uit eerder onderzoek blijkt dat jongens al op jonge leeftijd meer externaliserend gedrag laten zien dan meisjes (Archer, 2004; Koot & Verhulst, 1991). Dit kan een biologische oorzaak hebben, maar het kan ook liggen aan het feit

dat ouders zich anders gedragen tegenover jongens en meisjes. Uit een inmiddels zeer bekend onderzoek bleek dat ouders een baby die als jongen verkleed was meer fysiek uitdaagden en minder tegen het kind praatten dan wanneer dezelfde baby als meisje verkleed was (Culp, Cooke & Housley, 1983). Uit een andere studie bleek bovendien dat fysiek actief gedrag, zoals rennen en klimmen, door ouders minder getolereerd werd bij meisjes dan bij jongens (Fagot, 1978). Uit hetzelfde onderzoek bleek ook dat aanhankelijke gedrag richting de ouder, zoals het om hulp vragen van de ouder, meer getolereerd werd bij meisjes dan bij jongens. Daarnaast bleek uit een ander onderzoek dat externaliserend gedrag minder getolereerd werd en pro sociaal gedrag meer gestimuleerd werd bij meisjes dan bij jongens (Power & Parke, 1986).

Hoewel er empirisch bewijs is gevonden dat jongens meer externaliserend gedrag laten zien dan meisjes en ouders anders omgaan met jongens dan met meisjes, is vóór dit onderzoeksproject nog nauwelijks onderzoek gedaan naar de relatie tussen deze twee fenomenen. Het is dus nog grotendeels onduidelijk in hoeverre genderspecifieke opvoeding door ouders een rol speelt in het ontstaan van verschillen in gedrag tussen jongens en meisjes. Daarbij kan ook genderspecifieke gevoeligheid een rol spelen, met andere woorden eventuele verschillen tussen jongens en meisjes in de mate waarin ze vatbaar zijn voor omgevingsinvloeden. Uit een eerder onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat jongens mogelijk gevoeliger zijn voor de opvoeding dan meisjes (Rothbaum & Weisz, 1994).

Sensitiviteit en discipline. Uit de literatuur blijkt dat er twee aspecten van de opvoeding zijn die een belangrijke rol spelen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen, namelijk sensitiviteit en discipline. Sensitiviteit is het vermogen van de ouder om signalen van het kind op te vangen, deze juist te interpreteren en op een directe, gepaste wijze hierop te reageren (Ainsworth, Bell, & Stayton 1974). Sensitiviteit speelt een belangrijke rol bij de ontwikkeling van een veilige gehechtheidsrelatie tussen ouder en kind. Een veilige gehechtheidsrelatie wordt gekenmerkt door het feit dat kinderen zelfstandig hun omgeving kunnen verkennen, maar veiligheid kunnen zoeken bij de ouders als dat nodig is (De Wolff & Van IJzendoorn, 1998). Insensitief gedrag van de ouder richting het kind, zoals het negeren van de signalen van het kind en vijandige reacties op het kind, kan juist leiden tot een onveilige gehechtheidsrelatie, die gekenmerkt wordt door het nauwelijks verkennen van de omgeving door het kind en het weinig of wisselend reageren van het kind op de aanwezigheid van de ouder. Een onveilige gehechtheidsrelatie tussen ouder en kind is gerelateerd aan de ontwikkeling van meer probleemgedrag bij kinderen. Zo bleek uit een onderzoek van Shawn en Vondra (1995) dat kinderen die op jonge leeftijd onveilig gehecht waren een drie tot vier

keer zo grote kans hadden om op vijfjarige leeftijd met een gedragsstoornis gediagnosticeerd te worden dan kinderen met een veilige gehechtheidsrelatie.

Ook de manier waarop ouders hun kinderen disciplineren speelt een belangrijke rol in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Vaak wordt er een onderscheid gemaakt tussen positieve en negatieve disciplineringsstrategieën. Positieve disciplineringsstrategieën zijn strategieën waarbij kinderen handvatten aangeboden krijgen om hun gedrag aan te passen en waarbij het kind begrijpt waarom iets wel of niet mag. Dit houdt in dat kinderen geprezen worden voor correct gedrag, en dat discipline door de ouder vergezeld wordt door uitleg. Het gebruik van positieve disciplineringsstijlen kan de ontwikkeling van probleemgedrag bij jonge kinderen tegengaan. Uit een eerder onderzoek bleek bijvoorbeeld dat goedkeuring door de ouder en begeleiding, beide voorbeelden van positieve disciplineringsstrategieën, negatief gerelateerd waren aan gedragsproblemen bij kinderen van alle leeftijden (Rothbaum & Weisz, 1994). Onder negatieve disciplineringsstrategieën vallen fysieke straffen, maar ook het niet reageren op ongewenst gedrag van het kind. Beide strategieën helpen het kind niet zijn of haar gedrag aan te passen en bieden weinig inzicht in de consequenties van bepaalde gedragingen. Er zijn meerdere studies die laten zien dat negatieve disciplineringsstijlen gerelateerd zijn aan de ontwikkeling van probleemgedrag. Zo reageerden moeders van agressieve peuters in een studie van Del Vecchio en O'Leary (2006) vaker laks of overreactief op ongewenst gedrag van hun kind, bijvoorbeeld door te schreeuwen of door te dreigen met straf, dan moeders van minder agressieve peuters. Ook bleek uit een onderzoek dat overheersend gedrag van de moeder een voorspeller was van een toename in agressie bij jonge kinderen (Smith, Calkins, Keane, Anastopoulos, & Shelton, 2004).

De invloed van vaders op de opvoeding. Tot nu toe is er nog maar weinig onderzoek gedaan naar de rol van de vader in de opvoeding. Desalniettemin is het belangrijk om vaders in onderzoek te betrekken omdat vaders in het algemeen een steeds belangrijkere rol spelen in de opvoeding van kinderen (Lamb, 1997). Daarnaast zijn er wat betreft genderspecifieke opvoeding door ouders aanwijzingen dat vaders sterker onderscheid maken in de opvoeding van jongens en meisjes dan moeders (Lytton & Romney, 1991). Anderzijds blijkt uit een ander onderzoek dat de opvoeding door vaders minder invloed kan hebben op het probleemgedrag van kinderen dan de opvoeding door moeders (Rothbaum & Weisz, 1994). Verder kent elke geslachtscombinatie van ouder en kind (vader-zoon, vader-dochter, moeder-zoon, moeder-dochter) zijn eigen specifieke interactiekenmerken (Maccoby, 1990). Kortom, het is van belang om bij een onderzoek naar de vroege sociaal-emotionele ontwikkeling en de

rol van opvoeding hierbij niet alleen geslacht van het kind in ogenschouw te nemen, maar ook geslacht van de ouder.

Onderzoeksvragen en hypotheses. De onderzoeksvragen en bijbehorende hypothesen die onderzocht worden binnen het onderzoeksproject '*Boys will be boys?*' zijn als volgt:

1. *Laten ouders met kinderen van verschillend geslacht meer genderspecifiek opvoedgedrag zien dan ouders met kinderen van hetzelfde geslacht?* Er wordt verwacht dat ouders met kinderen van verschillend geslacht meer genderspecifiek opvoedgedrag laten zien dan ouders met kinderen van hetzelfde geslacht. Daarbij wordt verwacht dat ouders met kinderen van verschillend geslacht het externaliserend gedrag van zoons meer tolereren dan dat van dochters en het prosociale gedrag van dochters meer aanmoedigen dan dat van zoons.
2. *Verklaart genderspecifieke opvoeding door vaders en moeders verschillen in gedrag tussen jongens en meisjes?* Er wordt verwacht dat meer genderspecifiek opvoedgedrag door ouders (bijvoorbeeld een grotere tolerantie voor agressie van jongens dan voor agressie van meisjes) gerelateerd is aan grotere verschillen in sociaal-emotionele gedragingen tussen jongens en meisjes. Hierbij wordt verwacht dat jongens meer externaliserend gedrag vertonen dan meisjes en meisjes meer sociaal gedrag.
3. *Versillen vaders en moeders in de mate van genderspecifiek opvoedgedrag en zijn er verschillen tussen vaders en moeders wat betreft de invloed van genderspecifiek opvoedgedrag op het gedrag van jongens en meisjes?* Er wordt verwacht dat vaders meer onderscheid maken tussen jongens en meisjes dan moeders, maar dat moeders meer invloed hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen dan vaders.
4. *Zijn broertjes en zusjes differentieel ontvankelijk voor de opvoeding van hun ouders?* Er wordt verwacht dat jongens vatbaarder zijn voor de opvoeding dan meisjes.

Participanten

Gezinnen die in aanmerking kwamen voor deelname aan het onderzoeksproject '*Boys will be boys?*' zijn via een brief met folder en antwoordformulier geworven in West-Nederland. De contactgegevens om de gezinnen te benaderen zijn verkregen via gemeenteregisters. Gezinnen met ernstig gehandicapte kinderen of ouders en/of waarin de ouders niet in Nederland geboren waren of geen Nederlands spraken werden uitgesloten van deelname aan het onderzoek. Bij aanvang van het onderzoeksproject deden 391 gezinnen, bestaande uit een vader, een moeder en hun twee oudste kinderen, mee aan het onderzoek. Deze gezinnen zijn vier jaar lang tweemaal per jaar bezocht. Tijdens het ene bezoek werd de moeder met de twee

kinderen onderzocht en tijdens het andere bezoek werd de vader met de twee kinderen bezocht. De volgorde van vader- en moederbezoeken wisselde per gezin en per onderzoeksjaar. Het oudste kind was tussen de 2.5 en 3.5 jaar oud bij het eerste bezoek en het jongste kind was 1 jaar oud.

Meetinstrumenten

Tijdens de huisbezoeken werden verschillende ouder- en kindgedragingen gemeten met behulp van gestructureerde observatie- en computertaken. Door middel van de observatietaken werden sensitiviteit, disciplineringsstijlen, emotiesocialisatiegedrag en expliciete genderstereotypen van de beide ouders gemeten. Daarnaast werd met behulp van observatietaken externaliserend gedrag en prosociaal gedrag van beide kinderen gemeten en de disciplineringsstijlen van het oudste kind. Door middel van de computertaken werden de impliciete genderstereotypen en het inhibitievermogen van de ouders en de kinderen gemeten. Ook kregen ouders voorafgaand aan elk huisbezoek een set vragenlijsten, waarmee eigenschappen van de kinderen en de ouders en verschillende achtergrondkenmerken van het gezin werden gemeten. Daarnaast werden handfoto's gemaakt van de kinderen en de ouders omdat het verschil in lengte tussen de ring- en wijsvinger informatie biedt over de hoeveelheid testosteron waaraan mensen in de baarmoeder zijn blootgesteld. Tenslotte werden de ouders gevraagd om speeksel te verzamelen om hun huidige testosteronniveaus vast te kunnen stellen.

Eigen werkzaamheden binnen het project

Ik begon mijn stage bij het onderzoeksproject '*Boys will be boys?*' bij aanvang van het vierde en laatste jaar van de studie. Dit betekende dat het project al in volle gang was. Mijn taken binnen dit onderzoeksproject bestonden uit het afleggen van huisbezoeken aan de participerende gezinnen (als tweede onderzoeker) en het coderen van video-opnamen van andere huisbezoeken. Daarnaast volgde ik een training in het lezen en beoordelen van literatuur voor het schrijven van de bachelorscriptie.

Huisbezoeken. In het kader van het afleggen van huisbezoeken kregen alle nieuwe studenten bij het onderzoek voorafgaande aan de dataverzameling een uitgebreide training. Voor de bachelorstudenten werden er twee bijeenkomsten en voor de masterstudenten vier bijeenkomsten gepland om meer uitleg over de huisbezoeken te geven. Er werd uitgelegd hoe de koffer die naar elk huisbezoek mee ging ingepakt moest worden en hoe de observatie- en computertaken afgenomen moesten worden. Daarnaast werd er ook verteld hoe er met de

deelnemende ouders en kinderen omgegaan moest worden; zo werd benadrukt dat de onderzoekers zich zo neutraal mogelijk op moesten stellen en geen pedagogisch advies mochten geven. Naar ieder huisbezoek ging er zowel een eerste onderzoeker (meestal een masterstudent) als een tweede onderzoeker (meestal een bachelorstudent) mee. De eerste onderzoeker had een leidende rol tijdens de huisbezoeken en nam de observatietaken af. De tweede onderzoeker nam de computertaken af bij de kinderen en de ouder en hield de kinderen bezig op het moment dat de ouder met één van de kinderen apart werd geobserveerd.

Nadat de training was afgerond, moesten de studenten twee proefbezoeken afleggen waarna er feedback werd gegeven over wat er goed was gegaan en wat minder goed. Verder was het proefbezoek bedoeld om na te gaan of het protocol dat voor het afleggen van huisbezoeken was opgesteld goed werd nageleefd. De proefbezoeken werden afgenomen bij gezinnen die niet helemaal aan de selectiecriteria van het onderzoek voldeden (bijvoorbeeld een te groot leeftijdsverschil tussen de twee kinderen). De tijdens de proefbezoeken verzamelde data zijn dan ook niet meegenomen in het onderzoek. Na het afleggen van proefbezoeken konden studenten pas echt huisbezoeken gaan afleggen.

Een huisbezoek zag er als volgt uit. Elk jaar werden er per gezin twee huisbezoeken afgelegd, één met de twee kinderen en de moeder en één met de twee kinderen en de vader. Bij elk huisbezoek werden er eerst handfoto's van de gezinsleden gemaakt. Deze werden gebruikt om de ratio tussen de wijsvinger en de ringvinger te berekenen, wat een maat is voor het testosteronniveau waaraan iemand in de baarmoeder is blootgesteld. Ook werd er aan de ouders gevraagd of zij speeksel wilden verzamelen voor het meten van de huidige testosteronniveaus bij ouders. Vervolgens werd er een testopname van het gezin gemaakt zodat later terug te vinden was om welk gezin het ging. Hierna kreeg de ouder een overzicht van de inhoud van het huisbezoek en kon er worden begonnen met de observatietaken. De afgenomen observatietaken staan omschreven in Tabel 1. Terwijl de eerste onderzoeker de observatietaken afnam waarbij de ouder samen met één van de twee kinderen geobserveerd werd, nam de tweede onderzoeker computertaken af bij het andere kind in een andere ruimte. Nadat de ouder met beide kinderen apart was geobserveerd, werden er nog een aantal observatietaken met beide kinderen samen afgenomen. Daarna nam de tweede onderzoeker ook een drietal computertaken af bij de ouder terwijl de eerste onderzoeker de kinderen nu even bezig kon houden. In Tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de afgenomen computertaken. Ter afsluiting van het huisbezoek werd er aan de kinderen een cadeautje gegeven. Als het een tweede bezoek van dat jaar betrof, kreeg het gezin ook een bedrag van 30 euro als dank voor het deelnemen aan het onderzoek.

Tabel 1.

Observatietaken

Naam taak	Kind ¹	Omschrijving	Gemeten construct
Hulp-taak	J/O	Onderzoeker laat kaartjes vallen, reactie van het kind wordt bekeken	Empathie kind
Vrij spel zonder speelgoed	J/O	Ouder speelt met kind zonder speelgoed	Uitdagend spel & sensitiviteit ouder
Vrij spel	J/O	Ouder speelt met kind met speelgoed dat door onderzoekers is meegenomen	Sensitiviteit & non-intrusiviteit ouder
Opruimen	J/O	Speelgoed van vorige taak moet door kind opgeruimd worden	Discipline ouder & gehoorzaamheid kind
Au-taak	J/O	Onderzoeker stoot knie, reactie van het kind wordt bekeken	Empathie kind
Emotieplaten	J/O	Ouder bespreekt een boek met (emotie)platen met kind	Emotiesocialisatie ouder
Rozijntjes delen	J+O	Jongste kind krijgt rozijnen, mag dit delen met oudste kind	Prosociaal gedrag kind
Kaartjes delen	J+O	Oudste kind krijgt kaartjes, mag dit delen met jongste kind	Prosociaal gedrag kind
Samen spelen	J+O	Kinderen spelen samen met meegenomen speelgoed	Externaliserend gedrag kinderen
Opruimen	J+O	Speelgoed van vorige taak wordt door beide kinderen opgeruimd	Discipline ouder & gehoorzaamheid kinderen
Plaatjesboek Genderstereotypen	J+O	Ouder bespreekt met beide kinderen boek met (genderstereotype) afbeeldingen	Expliciete genderstereotypen ouder
Aantrekkelijk speelgoed	J+O	Kinderen mogen niet aan aantrekkelijk speelgoed komen	Disciplineren ouder & oudste kind, gehoorzaamheid kinderen

¹J = Jongste kind, O = Oudste kind.

Tabel 2

Computertaken

Naam taak	Ouder/Kind	Omschrijving	Gemeten construct
Kat-Muis	Kind	Er verschijnen willekeurig katten en muizen in beeld en het kind moet op de knop drukken bij een muis	Inhibitievermogen kind
Verjaardag	Beide	Participant moet genderstereotiep speelgoed bij het juiste kind plaatsen	Expliciete genderstereotypes
KX	Ouder	De letters K en Xverschijnen willekeurig in beeld en de ouder moet op de knop drukken bij een X	Inhibitievermogen ouder
Carrière en Gezin	Ouder	Woorden moeten in categorieën worden opgedeeld	Impliciete genderstereotypes ouder

Coderen van videopnamen. Naast het afleggen van huisbezoeken heb ik videofragmenten gecodeerd op de disciplineringsstijlen van ouders. Disciplineringsstijlen werden gemeten door middel van de afblijftaak die beschreven wordt in Tabel 1. Ik heb naar de reactie van de ouder gekeken in de eerste tien seconden nadat een kind een verboden stuk speelgoed aanraakte of ernaar reikte. De reactie van de ouder kon op vier verschillende manieren gecodeerd worden. Een ouder kon een verbale opmerking maken (bijvoorbeeld het herhalen van de opdracht), de actie van het kind negeren, het kind afleiden (door over iets anders te beginnen), of fysiek disciplineren. Onder fysiek disciplineren wordt: het aanraken van het kind (dit hoeft niet op een ruwe manier te gebeuren) of het verplaatsen van het speelgoed verstaan. Als er gedurende de tien seconden nadat het kind ongehoorzaam gedrag vertoonde, verschillende strategieën door de ouders tegelijk gebruikt werden, bijvoorbeeld zowel fysiek als verbaal, dan werden beide gecodeerd.

Voor het coderen van de verschillende disciplineringsstijlen heb ik eerst een trainingstraject van vier bijeenkomsten doorlopen. Nadat het trainingstraject hiervan was afgelegd moest ik een betrouwbaarheidset van tweemaal 30 filmpjes coderen, waarbij de intercodeursbetrouwbaarheid tussen alle codeursparen hoger diende te zijn dan 0.70. Hierna

heb ik 407 video-opnamen van de afblijftaak gecodeerd op de disciplineringsstijlen van de ouder.

Training literatuuronderzoek. Behalve de trainingen voor de eigen werkzaamheden binnen het onderzoek werden er voor de bachelorstudenten drie trainingsbijeenkomsten georganiseerd wat betreft het zoeken en beoordelen van literatuur voor het schrijven van een scriptie. Voor elke bijeenkomst werden er twee à drie artikelen over disciplineren en/of probleemgedrag gelezen door de studenten. De studenten moesten een kritische reflectie op het artikel schrijven, waarbij de sterke en zwakke punten van het onderzoek moesten worden aangestipt. Daarnaast moest elke student éénmaal een presentatie geven over een artikel, waarna er een discussie volgde.

Eerste resultaten onderzoeksproject

Omdat het onderzoeksproject *'Boys will be boys?'* nog gaande is, zijn de resultaten van het onderzoek nog niet volledig bekend. Op basis van de gegevens van de eerste drie onderzoeksjaar zijn al wel drie artikelen verschenen. In het eerste artikel naar de relatie tussen genderstereotypen van de beide ouders en genderstereotypen van de kinderen wordt omschreven dat moeders sterkere impliciete genderstereotypen hebben dan vaders, terwijl vaders juist sterkere expliciete genderstereotypen hebben dan moeders. Bovendien hebben vaders van kinderen met hetzelfde geslacht sterkere impliciete genderstereotypen dan ouders van kinderen met verschillend geslacht in het algemeen en werden de impliciete genderstereotypen van dochters significant voorspeld door die van hun moeders (Endendijk, et al., 2013). In een tweede artikel over sensitiviteit van de beide ouders wordt omschreven dat moeders sensitiever zijn tegenover hun kinderen dan vaders en dat beide ouders sensitiever en minder intrusief zijn tegen het oudste kind dan tegen het jongste kind. (Hallers-Haalboom et al., 2014). Daarnaast bleken vaders intrusiever naar het jongste kind te zijn als dit een zoon betrof. In een voorlopig laatste artikel over het deelgedrag van het oudste kind in het gezin wordt omschreven dat de hoeveelheid onderling delen van rozijntjes door kinderen stabiel was en toenam met de tijd. Bovendien werd er meer gedeeld als het delen voorafgegaan werd door een gestructureerde interactie met een ouder dan wanneer het voorafgegaan werd door ongestructureerd spelen met een onbekende volwassene. Vierjarige kinderen deelden meer wanneer hun vader erbij was dan wanneer hun moeder erbij was. Ten slotte was het delen niet gerelateerd aan de sensitiviteit van de ouder of aan het algemene externaliserende probleemgedrag van het oudste kind (Van Berkel et al., 2014).

Referenties

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. J. (1974). Infant mother attachment and social development: 'Socialization' as a product of reciprocal responsiveness to signals. In M. P. M. Richards (Eds.), *The Integration of a Child into a Social World* (pp. 173-225). Cambridge: Cambridge University Press.
- Alink, L. R., Mesman, J., Van Zeijl, J., Stolk, M. N., Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M.H., & Koot, H. M. (2009). Maternal sensitivity moderates the relation between negative discipline and aggression in early childhood. *Social Development, 18*, 99-120. doi:10.1111/j.1467-9507.2008.00478.x.
- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of General Psychology, 8*, 291-322. doi: 10.1037/1089-2680.8.4.291.
- Culp, R. E., Cook, A. S., & Housley, P. C. (1983). A comparison of observed and reported adult-infant interactions: Effects of perceived sex. *Sex Roles, 9*, 475-479. doi:10.1007/BF00289787.
- De Wolff, M.S. & Van IJzendoorn, M.H. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development, 68*, 571-591. doi: 10.1111/j.1467-8624.1997.tb04218.x.
- Del Vecchio, T. & O'Leary, S. G. (2006). Antecedents of toddler aggression: Dysfunctional parenting in mother-toddler dyads. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 35*, 194-202. doi: 10.1207/s15374424jccp3502_3.
- Endendijk, J. J., Groeneveld, M. G., van Berkel, S. R., Hallers-Haalboom, E. T., Mesman, J., Bakermans-Kranenburg, M. J. (2013). Gender stereotypes in the family context: Mothers, fathers, and siblings. *Sex Roles, 68*, 577-590. doi: 10.1007/s11199-013-0265-4.
- Fagot, B. I. (1978). The influence of sex of child on parental reactions to toddler children. *Child Development, 49*, 459-465.
- Hallers-Haalboom, E. T., Mesman, J., Groeneveld, M. G., Endendijk, J. J., van Berkel, S. R., van der Pol, L. D., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2014). Mothers, fathers, sons and daughters: Parental sensitivity in families with two children. *Journal of Family Psychology, 28*, 138-147. doi:10.1037/a0036004.
- Koot, H. M. & Verhulst F. C. (1991). Prevalence of problem behaviour in Dutch children aged 2-3. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 83* (Suppl. 367): 1-37. doi: 10.1111/j.1600-0447.1991.tb10574.x.

- Lytton, H. & Romney, D.M. (1991). Parent's differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *109*, 267-296. doi: 10.1037/0033-2909.109.2.267.
- Maccoby, E. E. (1990). Gender and relationships: A developmental account. *American Psychologist*, *45*, 513- 520. doi:10.1037/0003-066X.45.4.513.
- Mesman, J. (2009). *Boys will be boys?: ERC Starting Grant research proposal*. Niet-gepubliceerd onderzoeksvoorstel.
- Power, T. G., & Parke, R. D. (1986). Patterns of early socialization: Mother and father infant interaction in the home. *International Journal of Behavioral Development*, *9*, 331-341. doi: 10.1177/016502548600900305.
- Rothbaum, F. & Weisz, J.R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behaviour in nonclinical samples: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *116*, 55-74. doi: 10.1037/0033-2909.116.1.55.
- Shaw, D. S., Keenan, K. & Vondra, J.I. (1994). Developmental precursors of externalizing behaviour: Ages 1 to 3. *Developmental Psychology*, *30*, 355-364. doi: 10.1037/0012-1649.30.3.355.
- Smith, C. L., Calkins, S.D., Keane, S. P., Anastopoulos, A. D., & Shelton, T. L. (2004). Predicting stability and change in toddler behaviour problems: Contributions of maternal behaviour and child gender. *Developmental Psychology*, *40*, 29-42. doi: 10.1037/0012-1649.40.1.29.
- Van Berkel, S. R., Van der Pol, L. D., Groeneveld, M. G., Hallers-Haalboom, E. T., Endendijk, J. J., Mesman, J., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2014). To share or not to share Parental, sibling, and situational influences on sharing with a younger sibling. *International Journal of Behavioral Development*, 1-7. doi: 10.1177/0165025414537925.

Onderdeel B:

Scriptie

Fysiek disciplineren door vaders en moeders en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen

Samenvatting

In dit onderzoek is gekeken naar het longitudinale verband tussen fysieke discipline door ouders en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen. Er werd verwacht dat fysieke discipline door vaders en moeders een positieve voorspeller zou zijn van externaliserend probleemgedrag van kinderen een jaar later. Daarnaast werd verwacht dat externaliserend probleemgedrag van kinderen op ongeveer driejarige leeftijd een positieve voorspeller zou zijn van fysieke discipline door beide ouders een jaar later. Ook werd verwacht dat de relatie tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind sterker zou zijn voor moeders dan voor vaders. Tenslotte werd verwacht dat het verband tussen fysieke discipline en externaliserend probleemgedrag sterker zou zijn voor ouders en kinderen van hetzelfde geslacht dan voor ouders en kinderen van verschillend geslacht. Voor dit onderzoek zijn data van de eerste twee onderzoeksjaren van het grootschalige onderzoeksproject '*Boys will be boys?*' gebruikt. De steekproef bestond uit 74 gezinnen. Tijdens het eerste meetmoment waren de kinderen gemiddeld 3.0 jaar oud ($SD = 0.3$), tijdens het tweede meetmoment was de gemiddelde leeftijd van de kinderen 4.0 jaar ($SD = 0.4$). Fysieke discipline door de beide ouders werd geobserveerd tijdens een afblijftaak en externaliserend probleemgedrag van het kind is gemeten met behulp van de CBCL-vragenlijst. Fysieke discipline door zowel vaders als moeders bleek geen voorspeller te zijn van externaliserend probleemgedrag een jaar later. Ook bleek externaliserend probleemgedrag van het kind geen voorspeller te zijn van het gebruik van fysieke discipline door vaders en moeders een jaar later. Daarnaast werden geen significante verschillen gevonden tussen vaders en moeders en tussen jongens en meisjes wat betreft de correlaties tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind. Meer onderzoek is nodig om een beter beeld te krijgen van het verband tussen fysieke discipline door ouders en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen.

Inleiding

Hoewel er al veel onderzoek is gedaan naar de relatie tussen de verschillende disciplineringsstijlen van ouders en de ontwikkeling van probleemgedrag bij kinderen, is er nog maar weinig onderzoek gedaan naar de richting van dit verband. In voorgaand onderzoek is voornamelijk de nadruk gelegd op de invloed van fysiek disciplineren door ouders op probleemgedrag van kinderen (Gershoff, 2002), maar het is ook mogelijk dat de mate van probleemgedrag van een kind de disciplineringsstijl van de ouder beïnvloedt. Daarnaast is er tot nu toe vooral onderzoek gedaan naar de relatie tussen hardhandige vormen van disciplineren die het kind fysieke schade kunnen toebrengen, zoals slaan of schoppen, en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen, maar minder vaak is gekeken naar het verband tussen mildere vormen van fysieke discipline, zoals het oppakken en verplaatsen van het kind, en de ontwikkeling van probleemgedrag. In dit onderzoek wordt met behulp van een longitudinaal design gekeken naar de richting van het verband tussen fysieke discipline door vaders en moeders, waaronder zowel hardhandige als mildere vormen van fysiek ingrijpen worden verstaan, en externaliserend probleemgedrag van kleuters. In dit hoofdstuk zal eerst worden uitgelegd wat er wordt verstaan onder de begrippen probleemgedrag en discipline en zal de mogelijke invloed van fysieke discipline op de ontwikkeling van probleemgedrag besproken worden aan de hand van deerdere onderzoeksresultaten. Vervolgens zal de mogelijke invloed van externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen op de hoeveelheid fysieke discipline die ouders gebruiken besproken worden aan de hand van eerder onderzoek en verschillende theoretische invalshoeken. Daarna worden mogelijke verschillen tussen vaders en moeders en tussen jongens en meisjes ten aanzien van de relatie tussen externaliserend probleemgedrag en fysieke discipline besproken. Ten slotte zullen er aan de hand van eerdere studies naar dit onderwerp vier hypothesen over de aard van de relatie tussen fysieke discipline en externaliserend worden geformuleerd.

Probleemgedrag van jonge kinderen en de rol van fysieke discipline door ouders

In de vroege kinderjaren kan externaliserend probleemgedrag een teken zijn van een niet optimaal verlopende sociaal-emotionele ontwikkeling. Onder externaliserend probleemgedrag kan gedrag worden verstaan dat naar buiten is gericht en schade aan kan richten aan andere mensen of de omgeving (Dennis, Chan, & Funk, 2006). Bij jonge kinderen kan hierbij gedacht worden aan het gooien met speelgoed, of het slaan van de opvoeder.

Hoewel alle jonge kinderen wel eens externaliserend probleemgedrag vertonen, kan het veelvuldig en in heftige vorm vertonen van probleemgedrag nadelige gevolgen hebben voor het latere functioneren. In een onderzoek van Schaeffer en collega's (2003) is bijvoorbeeld gevonden dat kinderen die op jonge leeftijd veel externaliserend probleemgedrag lieten zien een grotere kans lopen om op latere leeftijd crimineel gedrag te vertonen. Het is dus van groot belang dat mogelijke verklarende factoren van externaliserend probleemgedrag op jonge leeftijd goed onderzocht worden.

In de vroege sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen spelen met name de ouders een centrale rol. Er is dan ook al veel onderzoek gedaan naar het verband tussen verschillende aspecten van de opvoeding en externaliserend probleemgedrag van het kind. Zo bleek uit een onderzoek dat kinderen van ouders die meer warmte tonen naar hun kind minder probleemgedrag vertonen dan kinderen van ouders die minder warmte tonen (Patrick, Snyder, Schrepferman, & Snyder, 2005). Uit een ander onderzoek bleek dat kinderen van ouders die veel toezicht houden vaak minder probleemgedrag vertonen dan kinderen van ouders die dat minder doen (Haapasalo & Tremblay, 1994).

Ook de mate waarin en de manier waarop ouders hun kinderen disciplineren zijn belangrijke componenten van de opvoeding die van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling van probleemgedrag. Onder discipline wordt het gedrag verstaan dat ouders vertonen met als doel het ongewenste gedrag van het kind direct te beïnvloeden (Kochanska, Aksan, & Nichols, 2003). Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen verschillende vormen van discipline. Zo kunnen ouders verbaal ingrijpen, bijvoorbeeld door het benoemen van de regels, maar ze kunnen ook op fysieke wijze ongewenst gedrag corrigeren. Dit laatste kan fysiek straffen zijn, zoals slaan of het geven van een 'draai om de oren', maar ook mildere fysieke ingrepen vallen hieronder, zoals het aanraken of oppakken en ergens anders neerzetten van het kind. Er is tot nu toe veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen met name het gebruik van fysieke straffen en de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag bij kinderen. Zo bleek uit een onderzoek dat kinderen die veel agressief gedrag lieten zien vaker fysiek gestraft werden door hun ouders dan hun minder agressieve leeftijdsgenoten (Weiss, Dodge, Bates, & Pettit, 1992). Ook is gebleken dat kinderen die vaak fysiek gestraft worden door hun ouders impulsiever zijn dan kinderen die weinig fysiek gestraft worden (Straus & Mouradian, 1998). Verder hebben kinderen die in hun opvoeding vaak fysiek gestraft worden een verhoogd risico op externaliserend probleemgedrag in de adolescentie (Bender et al., 2012).

Hoewel fysiek straffen dus een belangrijke risicofactor lijkt te zijn voor de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag, is er nog weinig bekend over de mogelijke rol van mildere vormen van fysiek disciplineren zoals het oppakken en verplaatsen van het kind. Er kan worden verwacht dat ook mildere vormen van fysieke discipline voorspellers zijn van externaliserend probleemgedrag omdat fysiek ingrijpen in het algemeen het kind geen handvatten biedt voor hoe het zich moet gedragen. Zonder aanwijzingen voor goed gedrag kunnen kinderen sneller geneigd zijn opnieuw te vervallen in hetzelfde problematische gedrag. Verder kan fysiek ingrijpen zonder uitleg leiden tot frustratie bij het kind omdat het niet begrijpt waarom het iets niet mag. Aan de andere kant is het denkbaar dat juist mildere vormen van fysieke discipline vaker samengaan met een uitleg waarom iets wel of niet mag dan fysiek straffen. Door het geven van uitleg kan het kind begrijpen waarom de ouder ingrijpt en het kind niet door kan gaan met zijn of haar activiteit en dit kan het kind houvast geven om zijn of haar gedrag te verbeteren. Inderdaad bleek uit een onderzoek van Rothbaum en Weisz (1994) dat kinderen wiens ouders uitleg gaven bij hun regels lagere niveaus van gedragsproblemen vertoonden dan kinderen wiens ouders geen uitleg gaven bij hun regels. Daarnaast kunnen milde vormen van fysiek ingrijpen door de ouders, zoals het verplaatsen van het kind, het kind helpen om moeilijke impulsen te inhiberen.

Empirisch onderzoek geeft tot nu toe geen eenduidig antwoord op de vraag of milde fysieke discipline wel of geen invloed heeft op probleemgedrag. Uit een literatuuronderzoek bleek dat milde fysieke discipline, zoals een lichte tik vergezeld van uitleg, gerelateerd was aan minder probleemgedrag bij kinderen (Larzelere, 2000). Aan de andere kant wees een recentere studie uit dat ook milde fysieke discipline door de ouder een positieve voorspeller was van probleemgedrag bij kinderen (Lansford et al., 2009). Er is dus meer theoretisch en empirisch onderzoek nodig naar de gevolgen van milde vormen van fysieke discipline voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Meer inzicht in de gevolgen van lichtere vormen van fysieke discipline biedt bovendien relevante informatie voor de momenteel veel gevoerde discussie over het al dan niet toestaan van de 'corrigerende tik'.

Het longitudinale verband tussen probleemgedrag van jonge kinderen en fysieke discipline door ouders: aanwijzingen voor een wederkerige relatie

Hoewel, zoals hiervoor besproken, verschillende theorieën en onderzoeksresultaten erop wijzen dat het gebruik van fysieke discipline door de ouders van invloed is op de ontwikkeling van probleemgedrag bij jonge kinderen, is er nog weinig onderzoek verricht naar de mogelijke invloed van probleemgedrag van het kind op de ontwikkeling van bepaalde

disciplineringsstijlen bij ouders. Vanuit een theoretisch oogpunt kan echter verwacht worden dat discipline door de ouders en probleemgedrag van het kind elkaar beïnvloeden. Volgens de familiesysteemtheorie is een gezin een systeem waarbinnen alle individuele gezinsleden elkaar wederzijds beïnvloeden (Bowen, 1966). Daarnaast heeft volgens het sociaal-ecologische model elke actie van elk gezinslid invloed op iedereen die bij de actie betrokken is (Bronfenbrenner, 1979). Vanuit beide modellen verwachten we dus een wederkerige relatie tussen het gedrag van kinderen en het gedrag van ouders. In het geval van de relatie tussen fysiek disciplineren door ouders en externaliserend probleemgedrag van kinderen is ook enig empirisch bewijs gevonden voor deze gedachte. Zo bleek bij kinderen tussen de zes en negen jaar oud het externaliserend probleemgedrag van het kind tijdens het eerste meetmoment een positieve voorspeller te zijn van fysieke discipline door ouders tijdens het tweede meetmoment een jaar later (Lansford et al., 2011). Uit hetzelfde onderzoek blijkt ook dat de fysieke discipline door ouders tijdens het eerste meetmoment een positieve voorspeller is van het externaliserend probleemgedrag een jaar later. Een vervolgonderzoek heeft deze resultaten echter niet kunnen repliceren (Shaffer, Lindhiem, Kolko, & Trentacosta, 2014). Verder onderzoek is nodig om een beter beeld te krijgen van de wederkerige relatie tussen externaliserend probleemgedrag van kinderen en fysieke discipline door ouders.

De rol van geslacht van ouder en kind in de relatie tussen externaliserend probleemgedrag van kinderen en fysieke discipline door ouders

De meeste onderzoeken naar de relatie tussen fysiek disciplineren door ouders en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen richtten zich alleen op de moeder (McLoyd & Smith, 2002). In het algemeen is bekend dat vaders een steeds grotere rol spelen in de opvoeding van jonge kinderen (Lamb, 1997). Echter, uit eerdere onderzoeken is gebleken dat de opvoeding door vaders een minder sterke invloed heeft op de ontwikkeling van probleemgedrag van kinderen dan de opvoeding door moeders (Hastings, 2003; Rothbaum & Weisz, 1994). Dit komt wellicht door het feit dat de moeder vaak nog de voornaamste opvoeder is in het gezin, zeker wanneer de kinderen jong zijn.

Ten aanzien van de relatie tussen fysiek disciplineren door ouders en externaliserend probleemgedrag van kinderen speelt mogelijk niet alleen het geslacht van de ouder mee, maar ook het geslacht van het kind. Zo bleek uit een eerder onderzoek dat de relatie tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind het sterkst is wanneer het kind en de ouder hetzelfde geslacht hebben (Deater-Deckard & Dodge, 1997).

Volgens de auteurs komt dit doordat kinderen met name ouders van hetzelfde geslacht als rolmodel zien. Uit een ander onderzoek is eveneens gebleken dat zwaardere vormen van fysieke discipline, zoals slaan en schoppen, van vaders een sterker effect had op het probleemgedrag van hun zoons dan op het probleemgedrag van hun dochters (Chang, Dodge, Schwartz, & McBride-Chang, 2003). Bij moeders werd in hetzelfde onderzoek echter geen verschil gevonden tussen jongens en meisjes wat betreft de relatie tussen fysieke discipline en de mate van probleemgedrag. Daarnaast werd in een andere studie naar het verband tussen discipline door ouders en probleemgedrag van kinderen geen enkel verschil gevonden tussen vaders en moeders en tussen jongens en meisjes (McKee et al., 2007). Verder onderzoek is dus nodig om eventuele verschillen tussen vaders en moeders en tussen verschillende ouder-kindcombinaties (vader-zoon, vader-dochter, moeder-zoon, moeder-dochter) beter in kaart te kunnen brengen.

Het huidige onderzoek

Er zijn nog maar weinig studies naar het longitudinale verband tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind, waarbij zowel fysiek disciplineren als probleemgedrag op verschillende momenten zijn gemeten. Dit heeft als nadeel dat er weinig inzicht is in het mogelijk wederkerige verband tussen fysieke discipline door de ouders en externaliserend probleemgedrag van het kind. Verder werden in eerdere onderzoeken disciplineringsstijlen van de ouder en probleemgedrag van het kind veelal gemeten aan de hand van vragenlijsten of observaties in een laboratorium. Vragenlijsten hebben als nadeel dat participanten maatschappelijk wenselijke antwoorden kunnen geven (Ortega, 2000), zeker als de vragen direct betrekking hebben op de participant zelf. Het nadeel van laboratoriumobservaties is dat de omstandigheden en de omgeving erg gekunsteld zijn, waardoor de participanten zich minder natuurlijk kunnen gaan gedragen (Gardner, 2000). Ten slotte hebben veel studies naar de relatie tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind alleen zwaardere vormen van fysieke discipline onderzocht en zijn er weinig studies die ook mildere vormen van fysiek ingrijpen hebben meegenomen (Larzerele, 2000).

In dit onderzoek is het verband tussen fysiek disciplineren door ouders, waaronder zowel milde fysieke ingrepen als fysiek straffen werd verstaan, en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen longitudinaal onderzocht. Tijdens het eerste meetmoment waren de kinderen ongeveer drie jaar oud en tijdens het tweede meetmoment waren de kinderen ongeveer vier jaar oud. In dit onderzoek zijn disciplineringsstijlen van de beide

ouders in de thuissituatie geobserveerd. Naar aanleiding van de hiervoor besproken theorieën en eerdere onderzoeken zijn de volgende hypothese geformuleerd. Ten eerste werd verwacht dat fysieke discipline door ouders op driejarige leeftijd van het kind positief gerelateerd zou zijn aan externaliserend probleemgedrag van het kind op vierjarige leeftijd. Daarnaast werd verwacht dat externaliserend probleemgedrag van het kind op driejarige leeftijd positief gerelateerd zou zijn aan het gebruik van fysieke discipline van de beide ouders op vierjarige leeftijd van het kind. Ook werd verwacht dat de relatie tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind sterker zou zijn voor moeders dan voor vaders. Tenslotte werd verwacht dat het verband tussen fysieke discipline en externaliserend probleemgedrag sterker zou zijn voor ouders en kinderen van hetzelfde geslacht dan voor ouders en kinderen van verschillend geslacht.

Methoden

Onderzoeksproject ‘Boys will be Boys?’

De data die is gebruikt voor dit onderzoek is afkomstig van het onderzoeksproject ‘*Boys will be boys?*’, een onderzoek uitgevoerd aan de Universiteit Leiden onder leiding van Prof. Dr. Judi Mesman. ‘*Boys will be boys?*’ is een longitudinaal onderzoek waarin gezinnen met jonge kinderen gedurende vier jaar gevolgd worden. Het doel van dit onderzoeksproject is om te onderzoeken in hoeverre gender een rol speelt in de opvoeding en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in de eerste levensjaren. In het bijzonder wordt er gekeken of ouders jongens en meisjes verschillend opvoeden, in welke mate genderspecifieke opvoeding het probleemgedrag van de kinderen beïnvloedt en of jongens en meisjes differentieel gevoelig zijn voor de opvoeding van hun beide ouders. Van elk gezin deden de vader, moeder en twee oudste kinderen mee aan het onderzoeksproject.

Steekproef

De gezinnen ten behoeve van het onderzoeksproject ‘*Boys will be boys?*’ zijn geworven in West-Nederland. Twee-ouder-gezinnen waarvan de twee oudste kinderen de juiste leeftijd hadden werden benaderd: het jongste kind moest ongeveer 1 jaar oud zijn en het leeftijdsverschil tussen de twee kinderen moest liggen tussen de 22 en 26 maanden. De contactgegevens om de gezinnen te benaderen zijn verkregen via gemeenteregisters. De gezinnen kregen een informatiefolder over het onderzoek thuisgestuurd. Bij deze folder zat een antwoordformulier waarmee ouders zich konden opgeven om mee te doen aan het onderzoek en/of om meer gedetailleerde informatie over het onderzoek aan te vragen. De volgende gezinnen werden uitgesloten van deelname aan het onderzoek: één-ouder-gezinnen, gezinnen waarbij één van de ouders en/of kinderen een zware fysieke of verstandelijke handicap had en gezinnen waarvan de ouders niet in Nederland geboren zijn en/of geen Nederlands spreken. Uiteindelijk namen 391 gezinnen deel aan het onderzoeksproject. De samenstelling van de twee oudste kinderen in elk gezin was als volgt: 27% jongen-jongen, 23% meisje-meisje, 26% jongen-meisje en 24 % meisje-jongen.

De steekproef ten behoeve van dit onderzoek bestond uit 74 willekeurig geselecteerde families. De gegevens die gebruikt worden voor dit onderzoek zijn alleen de gegevens van de beide ouders en het oudste kind. Zowel de data van het eerste meetmoment als de data van het tweede meetmoment- een jaar later werd gebruikt voor dit onderzoek. De gemiddelde leeftijd

van de moeder tijdens het eerste meetmoment was 34.2 jaar ($SD = 4.0$ jaar). De gemiddelde leeftijd van de vader was 36.8 jaar ($SD = 4.7$ jaar). De kinderen waren tijdens het eerste meetmoment gemiddeld 3.0 jaar oud ($SD = 0.3$ jaar). Van de kinderen die meededen aan dit onderzoek was 54% jongen. Het gemiddelde opleidingsniveau van de ouders lag hoog. Van de vaders was 78% procent hoger opgeleid (minimale opleiding: hoger beroepsonderwijs of universitaire propedeuse) en van de moeders was 85% hoger opgeleid.

Procedure

Elk jaar werden er twee huisbezoeken afgelegd, één met de twee kinderen en de moeder en één met de twee kinderen en de vader. De totale duur van een huisbezoek was ongeveer twee uur. Elk gezin werd door twee onderzoekers bezocht. Tijdens de huisbezoeken werden zowel observatie- als computertaken afgenomen bij de ouders en de kinderen. Sommige van de observatietaken deed de betreffende ouder met één van de twee kinderen apart en andere taken deed de ouder met beide kinderen tegelijkertijd. Voorbeelden van observatietaken zijn een taak waarbij de ouder de opdracht kreeg zijn of haar kinderen van aantrekkelijk speelgoed af te laten blijven en een taak waarbij de ouder het kind de opdracht moest geven speelgoed op te ruimen. Met de computertaken werd er onder andere gekeken naar het inhibitievermogen en de genderstereotypen van de ouders en kinderen. Voorafgaande aan de huisbezoeken kregen de ouders een set vragenlijsten die onder andere betrekking hadden op achtergrondkenmerken van het gezin, kenmerken van de ouders zelf en het gedrag van de kinderen. Na elk huisbezoek kregen de kinderen een klein cadeautje. Aan de ouders samen werd 30 euro gegeven nadat beide huisbezoeken van dat jaar waren afgerond.

Meetinstrumenten

Externaliserend probleemgedrag van het kind. Om het probleemgedrag van het kind te meten is gebruik gemaakt van *Child Behavior Checklist* (CBCL) (Achenbach & Rescorla, 2000). Er werd aan de beide ouders gevraagd deze lijst over hun kind in te vullen. De vragenlijst bestaat uit 55 stellingen over de internaliserende en externaliserende gedragingen van het kind waarbij moet worden aangegeven of een stelling wel, gedeeltelijk of helemaal niet betrekking heeft op het kind (voorbeelditem: ‘is snel jaloeus’). Voor dit onderzoek werd er alleen gekeken naar de antwoorden met betrekking tot externaliserend gedrag van het kind. De CBCL is een instrument dat zeer veel in de pedagogiek gebruikt wordt en dat als betrouwbaar en valide is beoordeeld (Achenbach & Rescorla, 2000). Uit onderzoek is namelijk gebleken dat de CBCL over een hoge mate van test-hertest-betrouwbaarheid en

overeenstemming tussen informanten beschikte (Achenbach & Rescorla, 2000), dit zijn beide kenmerken van een hoge betrouwbaarheid. Ook was er in dit onderzoek sprake van een hoge mate van interne consistentie: de Cronbach alfa van de schaal *Externaliserend probleemgedrag* varieerde tussen de 0.90 en 0.93. Ook is uit eerder onderzoek gebleken dat kinderen die door experts werden doorverwezen vanwege het hebben van bepaalde gedragsproblemen significant hoger scoorden op de schalen van de CBCL (Achenbach & Rescorla, 2000). Dit geeft aan dat de CBCL een valide instrument is om probleemgedrag te meten.

Fysiek disciplineren. Om fysieke discipline van ouders te kunnen meten is gebruik gemaakt van een observatietaak gebaseerd op een eerder onderzoek van Kuczynski, Kochanska, Radke-Yarrow en Girnius-Brown (1987). Tijdens deze taak kreeg de ouder de instructie om het aantrekkelijke speelgoed in een tas voor zich uit te pakken en ervoor te zorgen dat de beide kinderen er gedurende vier minuten van afbleven. De eerste twee minuten mocht er met niks gespeeld worden, de laatste twee minuten mocht er alleen gespeeld worden met het minst aantrekkelijke stuk speelgoed, een knuffel. De observatie taak was zowel bedoeld om gedrag van de ouder (disciplineren) als van het kind (ongehoorzaam gedrag en protest) te observeren.

De filmfragmenten zijn gecodeerd door onafhankelijke codeurs, die het gezin niet zelf bezocht hadden. Daarnaast werden de disciplineringsstijlen van de ouder en ongehoorzaamheid en protest van het kind door aparte codeurs gecodeerd. Verder werden van elk gezin de vader en de moeder door aparte codeurs gecodeerd. De codeurs kregen voorafgaand aan het coderen een training bestaande uit vier bijeenkomsten. In de training werden er voorbeeldvideo's getoond en werd er besproken waarom de voorbeelden op een bepaalde manier gecodeerd moesten worden. Na iedere trainingssessie codeerden de codeurs zelfstandig 20 video's die in de volgende training besproken werden. Na het volgen van de training kregen de codeurs een betrouwbaarheidset te coderen bestaande uit tweemaal 30 filmpjes. De intercodeursbetrouwbaarheid (intraclassecorrelaties, 'absolute agreement') was gelijk aan of hoger dan 0.70 voor alle codeursparen.

Tijdens het coderen van disciplineringsstijlen werd er naar de reactie van de ouder gekeken in de eerste tien seconden nadat een kind het verboden stuk speelgoed aanraakte of ernaar reikte. De reactie van de ouder kon op vier verschillende manieren gecodeerd worden. Een ouder kon een verbale opmerking maken (bijvoorbeeld het herhalen van de opdracht), de actie van het kind negeren, het kind afleiden (door over iets anders te beginnen), of fysiek disciplineren. Onder fysiek disciplineren wordt het aanraken van het kind (dit hoeft niet op

een ruwe manier te gebeuren) of het verplaatsen van het speelgoed verstaan. Als er gedurende de tien seconden nadat het kind ongehoorzaam gedrag vertoonde, verschillende strategieën door de ouders werden gebruikt, bijvoorbeeld zowel fysiek als verbaal, dan werden deze gelijktijdig gecodeerd. Voor dit onderzoek werd in eerste instantie alleen de data gebruikt van fysieke discipline door de ouders. Later zijn ook de andere vormen van disciplineren geanalyseerd om te achterhalen of de geformuleerde hypothesen niet alleen van toepassing zijn op fysieke discipline, maar ook op andere disciplineringsstijlen.

Opzet Analyse

Voor alle statistische analyses werd het programma SPSS versie 19 gebruikt. De variabele *Fysiek disciplineren* is bewerkt voor het uitvoeren van de analyses. De totaalscore op fysiek ingrijpen door de ouder is gedeeld door de totaalscore op ongehoorzaam gedrag van het kind om te corrigeren voor het feit dat het totale aantal fysieke ingrepen sterk afhankelijk was van het gedrag van het kind.

Ter beantwoording van de onderzoeksvraag van deze studie zijn drie meervoudige lineaire regressieanalyses uitgevoerd. Om een (meervoudige) lineaire regressie uit te voeren moet er aan aantal voorwaarden worden voldaan. De variabelen moeten normaal verdeeld zijn en geen uitbijters bevatten. Verder dient er sprake te zijn van een lineair verband tussen de voorspellende en afhankelijke variabelen. Dit verband mag bijvoorbeeld niet kwadratisch of logaritmisch zijn. Als laatste moet er sprake zijn van homoscedasticiteit, dat wil zeggen dat de residuen op basis van de regressieanalyse onafhankelijk zijn van de voorspellende variabelen.

Om de hypothese te kunnen toetsen dat fysieke discipline door ouders wanneer het kind drie jaar oud is (T1) positief gerelateerd is aan het externaliserende probleemgedrag van het kind een jaar later (T2), werd in de eerste stap van de hiërarchische regressieanalyse het probleemgedrag van het kind op T1 als controlevariabele toegevoegd. In de tweede stap werd fysieke discipline van de vader op T1 en fysieke discipline van de moeder op T1 als voorspellende variabelen toegevoegd. Om de hypothese dat externaliserend probleemgedrag van het kind op T1 positief gerelateerd is aan fysieke discipline van de ouder op T2 te kunnen toetsen, werd in de eerste stap van een hiërarchische regressieanalyse fysieke discipline op T1 als controlevariabele toegevoegd. In de tweede stap werd het externaliserend probleemgedrag op T1 als predictorvariabele toegevoegd. Deze analyse werd apart uitgevoerd voor vaders en moeders.

Bij de drie regressieanalyses is gekeken of het model in de tweede stap significant beter was dan het model in de eerste stap. Dit werd gedaan door te toetsen of het percentage van de variantie in de afhankelijke variabele dat verklaard werd door het model significant was toegenomen na toevoeging van de predictoren in stap 2. Daarnaast is gekeken naar het significantieniveau van de regressiecoëfficiënten van de afzonderlijke predictoren.

Om de hypothese te toetsen dat de relatie tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind sterker is voor moeders dan voor vaders is gebruik gemaakt van de Fischer's z -toets. Met behulp van deze toets kan worden onderzocht of de ene correlatiecoëfficiënt significant sterker is dan de andere correlatiecoëfficiënt. Daarnaast is de hypothese dat de relatie tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind groter is wanneer ouder en kind van hetzelfde geslacht zijn dan wanneer ze van verschillend geslacht zijn eveneens met behulp van de Fischer's z -toets genanalyseerd. Wat betreft beide hypothesen (zowel voor het verschil tussen vaders en moeders als tussen verschillende ouder-kind-combinaties) is gekeken naar de correlaties tussen fysieke discipline door de ouder op T1 en externaliserend probleemgedrag van het kind op T2 en tussen externaliserend probleemgedrag op T1 en fysieke discipline op T2.

Resultaten

Data-inspectie

De beschrijvende statistieken van alle onderzochte variabelen staan in Tabel 1. Om te kijken of de variabelen normaal verdeeld waren werd er gekeken naar de gestandaardiseerde scheefheid en gepiektheid van de variabelen. Indien de waarden van de gestandariseerde scheefheid en gepiektheid tussen +/- 3.5 liggen is dit een indicatie dat de variabelen normaal verdeeld zijn. Dit was voor alle onderzochte variabelen het geval.

Tijdens het controleren van de data op eventuele extreme waarden werden er ten aanzien van de variabele *Externaliserend probleemgedrag* van het kind op T2 twee uitbijters gevonden. De regressieanalyses zijn zowel met uitbijters als zonder uitbijters uitgevoerd. De uitbijters hadden geen invloed op de uitkomsten van de analyses en weken beide maar hooguit één standaardafwijking van het gemiddelde af. Aangezien de steekproef ook relatief klein is, is besloten om de gezinnen met uitbijtende waarden niet uit de analyses te verwijderen.

Naast de controle van de verdeling van de variabelen is gecontroleerd op lineariteit door de spreidingsdiagrammen tussen de voorspellende en afhankelijke variabelen te bekijken. Dit wil zeggen dat deze diagrammen geen ander verband mochten vertonen dan een lineair verband; er mag dus niet iets anders te zien zijn dan of een rechte lijn of een puntenwolk. Inderdaad bleek bij alle spreidingsdiagrammen dat, als er een verband te zien was, dit verband lineair was. Verder zijn de data gecontroleerd op homoscedasticiteit door de residuen uit te zetten tegen de voorspellende variabelen; In de bijbehorende spreidingsdiagrammen bleek geen trend te zitten. Tenslotte zijn voor geen van de onderzochte variabelen missende waarden gevonden.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken van Externaliserend Probleemgedrag van het Kind en Fysieke Discipline door Vaders en Moeders

Variabele	Gemiddelde	Min.-Max.	Standaardafwijking
Externaliserend probleemgedrag T1*	16.55	3.00 - 36.00	7.98
Externaliserend probleemgedrag T2	19.11	3.00 - 43.00	8.20
Fysieke discipline vader T1	0.46	0.00 - 0.91	0.33
Fysieke discipline vader T2	0.43	0.00 - 1.00	0.31
Fysieke discipline moeder T1	0.36	0.00 - 1.00	0.33
Fysieke discipline moeder T2	0.39	0.00 - 1.00	0.33

*T1 = op driejarige leeftijd van het kind, T2 = op vierjarige leeftijd van het kind

Resultaten hiërarchische regressieanalyses

In Tabel 2 zijn de resultaten van de meervoudige regressieanalyse te vinden waarmee de hypothese dat fysiek disciplineren door de ouders negatief gerelateerd is aan het externaliserend probleemgedrag van het kind een jaar later, is onderzocht. Uit de analyses bleek dat probleemgedrag van het kind op T1 een significante voorspeller is van het probleemgedrag op T2, $\beta = 0.77$, $t(72) = 10.36$, $p < 0.01$. Fysiek disciplineren door zowel vaders als moeders wanneer het kind drie jaar oud is bleek echter niet gerelateerd te zijn aan het externaliserende probleemgedrag van het kind een jaar later. Ten eerste was Model 2 niet significant beter dan Model 1. Ten tweede waren de regressiecoëfficiënten van de afzonderlijke predictoren eveneens niet significant.

Tabel 2

*Hiërarchische Regressieanalyse voor het Voorspellen van Externaliserend
Probleemgedrag van het Kind op T2*

Model	Voorspellers	<i>B</i>	<i>SEB</i>	β	Veranderingsstatistieken	
					ΔR^2	<i>F</i>
1	Externaliserend probleemgedrag T1****	0.80	0.08	0.77	0.60	107.31***
2	Fysieke discipline vader T1	1.67	1.88	0.07	0.01	0.42
	Fysieke discipline moeder T1	0.29	2.05	0.11		

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

****T1 = op driejarige leeftijd van het kind, T2 = op vierjarige leeftijd van het kind

De resultaten van de meervoudige regressieanalyse waarmee de hypothese dat externaliserend probleemgedrag van het kind, positief gerelateerd is aan het gebruik van fysieke discipline van de ouder een jaar later is onderzocht, staan weergegeven in Tabel 3 (vaders) en Tabel 4 (moeders). Uit de analyses blijkt dat voor beide ouders fysieke discipline op T1 geen voorspeller is van de fysieke discipline op T2. Daarnaast bleek externaliserend probleemgedrag wanneer het kind drie jaar oud is geen significante voorspeller te zijn voor de mate van fysieke discipline van vaders en moeders wanneer het kind vier jaar oud is.

Tabel 3

Hiërarchische Regressieanalyse voor het Voorspellen van Fysieke Discipline door de Vader op T2

Model	Voorspellers	<i>B</i>	<i>SEB</i>	β	Veranderingsstatistieken	
					ΔR^2	<i>F</i>
1	Fysieke discipline vader T1****	0.16	0.11	0.16	0.02	1.79
2	Externaliserend probleemgedrag T1	0.00	0.01	0.04	0.02	0.14

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

****T1 = op driejarige leeftijd van het kind, T2 = op vierjarige leeftijd van het kind

Tabel 4

Hiërarchische Regressieanalyse voor het Voorspellen Fysieke Discipline door de Moeder op T2

Model	Voorspellers	<i>B</i>	<i>SEB</i>	β	Veranderingsstatistieken	
					ΔR^2	<i>F</i>
1	Fysieke discipline moeder T1****	0.23	0.12	0.22	0.05	3.51
2	Externaliserend probleemgedrag T1	0.00	0.01	-0.03	0.00	0.06

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

****T1 = op driejarige leeftijd van het kind, T2 = op vierjarige leeftijd van het kind

Beide hypothesen zijn ook getest voor jongens en meisjes apart, dit leverde geen andere resultaten op. De analyses zijn daarnaast herhaald voor de drie andere aspecten van disciplineren die gemeten zijn tijdens de afblijftaak (verbaal disciplineren, afleiding en niet disciplineren) om te verkennen of voor deze aspecten vergelijkbare resultaten gevonden zouden worden als voor fysieke discipline door ouders. De resultaten hiervan bleken nauwelijks af te wijken van de hierboven omschreven resultaten. De enige uitzondering was

dat externaliserend probleemgedrag van jongens op driejarige leeftijd een significante voorspeller was van laks gedrag van de moeder een jaar later, $\beta = 0.34$, $t(37) = 2.18$, $p < 0.05$.

Resultaten vergelijking correlaties tussen vaders en moeders en tussen jongens en meisjes

Ten aanzien van de hypothese dat de relatie tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind sterker zou zijn bij moeders dan bij vaders, bleek op basis van Fischer's z -toets dat er geen significant verschil was tussen vaders en moeders in de relatie tussen fysieke discipline door de ouder op T1 en externaliserend probleemgedrag van het kind op T2 (vaders: $r = 0.03$, $p = 0.79$; moeders: $r = -0.16$, $p = 0.17$) ($z = 0.69$, $p = 0.49$). Ook is er geen verschil gevonden tussen moeders en vaders wat betreft de correlatie tussen externaliserend probleemgedrag van het kind op T1 en fysieke discipline door de ouder op T2 (vaders: $r = 0.04$, $p = 0.76$; moeders: $r = -0.08$, $p = 0.51$) ($z = 1.15$, $p = 0.25$).

Ten aanzien van de hypothese dat het verband tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind sterker is bij ouders en kinderen van hetzelfde geslacht dan bij ouders en kinderen van verschillend geslacht werden vergelijkbare resultaten gevonden. Ten eerste bleek de correlatie tussen fysieke discipline door de vader op T1 en externaliserend probleemgedrag van het kind op T2 niet significant te verschillen tussen jongens en meisjes (jongens: $r = 0.07$, $p = 0.66$; meisjes: $r = -0.03$, $p = 0.88$) ($z = 0.4$, $p = 0.69$). Ook werd er geen significant verschil gevonden tussen jongens en meisjes wat betreft de correlatie tussen fysieke discipline van de moeder op T1 en externaliserend probleemgedrag van het kind op T2 (jongens: $r = -0.19$, $p = 0.25$; meisjes: $r = -0.22$, $p = 0.20$) ($z = -0.15$, $p = 0.88$). Verder bleek de correlatie tussen externaliserend probleemgedrag van het kind op T1 en fysieke discipline door de vader op T2 niet significant te verschillen tussen jongens en meisjes (jongens: $r = 0.02$, $p = 0.90$; meisjes: $r = 0.07$, $p = 0.70$) ($z = -0.20$, $p = 0.84$). Tenslotte werd er geen significant verschil gevonden tussen jongens en meisjes wat betreft de correlatie tussen externaliserend probleemgedrag van het kind op T1 en fysieke discipline door de moeder op T2 (jongens: $r = -0.22$, $p = 0.18$; meisjes: $r = 0.10$, $p = 0.58$) ($z = -1.3$, $p = 0.19$).

Discussie

In deze studie is met behulp van een longitudinaal design gekeken naar de mogelijke richting van het verband tussen fysieke discipline door ouders en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen. Verwacht werd dat er een wederkerige relatie zou bestaan tussen de mate van fysieke discipline door ouders en het externaliserend probleemgedrag van het kind. Dat wil zeggen dat fysieke discipline door ouders niet alleen meer externaliserend probleemgedrag bij jonge kinderen op een later tijdstip voorspelt, maar dat externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen ook het gebruik van fysieke discipline door ouders voorspelt. Ook werd verwacht dat de relatie tussen fysiek disciplineren en probleemgedrag sterker zou zijn voor moeders dan voor vaders. Tenslotte werd verwacht dat de relatie tussen fysieke discipline en externaliserend probleemgedrag sterker zou zijn voor ouders en kinderen van hetzelfde geslacht dan voor ouders en kinderen van verschillend geslacht. Voor geen van de verschillende hypothesen is bewijs gevonden. Er is geen positieve relatie gevonden tussen de mate van fysieke discipline door beide ouders op driejarige leeftijd van de kinderen en externaliserend probleemgedrag van kinderen (zowel jongens als meisjes) een jaar later. Ook is er geen positieve relatie gevonden tussen het externaliserend probleemgedrag van kinderen (zowel jongens als meisjes) op driejarige leeftijd en fysieke discipline door beide de ouders een jaar later. Daarnaast werden geen significante verschillen gevonden tussen vaders en moeders en tussen jongens en meisjes wat betreft de correlaties tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind. In dit hoofdstuk zullen eerst een aantal mogelijke verklaringen worden besproken voor de resultaten. Daarna zullen de beperkingen van het onderzoek en de implicaties voor de maatschappij en de klinische praktijk besproken worden. Ten slotte zullen aanbevelingen gedaan worden voor toekomstig onderzoek.

Hypothese 1: fysiek disciplineren door vaders en moeders voorspelt externaliserend probleemgedrag van het kind

Op basis van eerdere studies (o.a. Lansford et al., 2011; Shaffer et al., 2014) werd verwacht dat de mate van fysieke discipline door beide ouders positief gerelateerd zou zijn aan externaliserend probleemgedrag van kinderen een jaar later. In dit onderzoek werd echter voor deze hypothese geen bewijs gevonden. Een mogelijke verklaring voor het feit dat fysiek disciplineren door ouders geen voorspeller was van externaliserend probleemgedrag van het

kind een jaar later, kan te maken hebben met het soort fysieke discipline dat over het algemeen gemeten is in deze studie. Uit voorgaand onderzoek bleek dat voornamelijk meer hardhandige vormen van fysiek disciplineren, zoals slaan en schoppen, meer externaliserend probleemgedrag bij kinderen voorspelden (Gershoff, 2002; Lansford, Deater-Deckard, Dodge, Bates, & Pettit, 2004; McLoyd & Smith, 2002). Ouders in dit onderzoek lieten echter over het algemeen mildere vormen van fysiek disciplineren zien, zoals het grijpen bij de schouder of het aantikken van het kind om aandacht te krijgen. Het is mogelijk dat milde fysieke ingrepen vaker samengaan met een uitleg waarom iets wel of niet mag dan zwaardere vormen van fysiek straffen. Het geven van uitleg kan ervoor zorgen dat kinderen regels beter tot zich nemen en sneller geneigd zijn ze op te volgen (Grusec & Kuczynski, 1997). Daarnaast is het mogelijk dat milde fysieke ingrepen het kind niet tot nauwelijks frustreren en daardoor geen negatieve invloed hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Uit een eerder onderzoek is namelijk gebleken dat frustratie een positieve voorspeller was van externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen (Eisenberg et al., 2001). Daarnaast bleek uit een ander onderzoek dat een lage frustratietolereantie op drie- en vierjarige leeftijd een voorspeller was van externaliserend probleemgedrag op vijfjarige leeftijd (Zahn-Waxler, Schmitz, Fulker, Robinson, & Emde, 1996). Zowel het feit dat milde fysieke ingrepen mogelijk vaker vergezeld worden door uitleg als het feit dat milde fysieke ingrepen het kind niet tot nauwelijks frustreren kunnen ervoor zorgen dat milde vormen van fysiek ingrijpen niet hetzelfde negatieve effect hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind als zwaardere vormen van fysiek ingrijpen.

Hypothese 2: externaliserend probleemgedrag van het kind voorspelt fysiek disciplineren door vaders en moeders

Naast het feit dat fysiek disciplineren door de beide ouders wanneer het kind drie jaar oud was, geen voorspeller was van externaliserend probleemgedrag van het kind een jaar later, bleek ook dat externaliserend probleemgedrag van het kind op driejarige leeftijd geen voorspeller was van de hoeveelheid fysiek disciplineren door vaders en moeders een jaar later. Dit komt niet overeen met eerder onderzoek waaruit bleek dat externaliserend probleemgedrag van het kind op de lange termijn meer fysieke discipline door de ouder een jaar later voorspelde (Lansford et al., 2011). Bovendien werd ook vanuit een theoretisch oogpunt verwacht dat externaliserend probleemgedrag van het kind een voorspeller is van fysieke discipline door ouders aangezien zowel in de familiesysteemtheorie (Bowen, 1966) als in het sociaal-ecologisch model (Bronfenbrenner, 1979) wordt benadrukt dat de interactie

tussen ouder en kind wederkerig is en dat alle gezinsleden invloed uitoefenen op elkaars gedrag. Een mogelijke verklaring voor de het niet vinden van een verband tussen probleemgedrag van het kind op driejarige leeftijd en de mate van fysieke discipline door beide ouders een jaar later kan liggen in het feit dat in deze studie de meeste kinderen relatief weinig externaliserend probleemgedrag lieten zien. Het is mogelijk dat alleen wanneer kinderen veelvuldig externaliserend probleemgedrag vertonen zij meer fysieke discipline bij hun ouders uitlokken. Deze verklaring wordt ondersteund door het *conditional sequence*-model (Lanzelere, 2001). Volgens dit model gebruiken ouders in principe de mildste vorm van discipline waarvan ze denken dat deze effectief is zoals het geven van een waarschuwing. Pas als dat niet werkt stappen ouders volgens dit model over op strengere en/of meer hardhandige vormen van disciplineren. Wanneer kinderen binnen de normale grenzen externaliserend gedrag laten zien, bijvoorbeeld af en toe ruzie maken of stoeien met leeftijdgenoten, worden ouders dus mogelijk niet geprikkeld om strengere disciplineringsstijlen te hanteren.

Uit een aantal exploratieve analyses naar de relatie tussen probleemgedrag van het kind op driejarige leeftijd en andere dan fysieke vormen van disciplineren door ouders een jaar later is gebleken dat externaliserend probleemgedrag van jongens een significante voorspeller was voor laks gedrag van moeders ten aanzien van hun zonen. Onder laks gedrag wordt het niet ingrijpen bij ongehoorzaam gedrag verstaan. Dit resultaat komt niet overeen met het *conditional sequence*-model, dat voorspelt dat er juist bij meer probleemgedrag zwaardere vormen van discipline verkozen worden boven lichtere vormen van discipline (Lanzerele, 2001). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat moeders ontmoedigd worden door het probleemgedrag van hun zonen, waardoor zij afzien van disciplineren. Dit wordt ondersteund door de *coercion*-theorie (Patterson, 1982). Volgens deze theorie wordt er op het negatieve gedrag van het kind, zoals het niet reageren op een opdracht van de ouder, gereageerd met een negatieve reactie van de ouder, zoals het op een felle toon herhalen van de opdracht. Hierop reageert het kind weer negatief, bijvoorbeeld door te schreeuwen, waardoor ouder en kind in een neerwaartse spiraal terechtkomen van steeds negatiever gedrag. Dit gaat door totdat de ouder geen uitweg meer ziet en toegeeft aan het gedrag van het kind. Het feit dat in dit onderzoek wel een relatie tussen externaliserend probleemgedrag van het kind en laks gedrag van de moeder is gevonden voor jongens, maar niet voor meisjes kan wellicht verklaard worden doordat externaliserend gedrag vaak als meer 'jongens-eigen' wordt gezien en dus als minder beïnvloedbaar (Carlo, Rafaelli, Laible, & Meyer, 1999). Dit is in overeenstemming met een eerder onderzoek dat uitwees dat bij peuters agressie minder ontmoedigd werd bij

jongens dan bij meisjes (Martin & Ross, 2005). Er dient echter wel gezegd te worden dat er een groot aantal exploratieve analyses zijn uitgevoerd. Hierdoor is het mogelijk dat het resultaat dat externaliserend probleemgedrag van jongens een significante voorspeller is van het lakse gedrag van hun moeders een product is van kanskapitalisatie (met andere woorden een relatie die door toeval tot stand is gekomen door een groot aantal uitgevoerde statistische toetsen).

Hypothese 3 en 4: disciplineren door vaders en moeders en externaliserend probleemgedrag van jongens en meisjes

Op basis van eerder onderzoek werd verwacht dat de wederkerige relatie tussen de mate van fysieke discipline door ouders en externaliserend probleemgedrag van het kind voor moeders sterker zou zijn dan voor vaders (Rothbaum & Weisz, 1994). Zowel voor vaders als voor moeders zijn er in dit onderzoek echter geen significante relaties gevonden tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind. Daarnaast werd er geen verschil gevonden tussen vaders en moeders wat betreft de sterkte van de correlaties tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind.

Naast verschillen tussen vaders en moeders, werd verwacht dat het verband tussen fysiek disciplineren en externaliserend probleemgedrag sterker zou zijn wanneer de ouder en het kind hetzelfde geslacht hebben dan wanneer ze van verschillend geslacht zijn (Chang et al., 2003). In dit onderzoek zijn echter voor zowel jongens als meisjes geen significante relaties gevonden tussen fysieke discipline door de beide ouders en externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen. Daarnaast werd er zowel bij vaders als bij moeders geen verschil gevonden tussen jongens en meisjes wat betreft de sterkte van de correlaties tussen fysieke discipline door de ouder en externaliserend probleemgedrag van het kind. Wel bleek, zoals hiervoor omschreven, uit een aantal exploratieve analyses naar andere disciplineringsstijlen van de ouder dat de geslachtscombinatie ouder-kind mogelijk van invloed is op de relatie tussen disciplineren door ouders en probleemgedrag bij jonge kinderen. Het externaliserend probleemgedrag van jongens op driejarige leeftijd was immers een significante voorspeller van laks gedrag van de moeder een jaar later. Dit komt niet overeen met eerder onderzoek waaruit bleek dat de relatie tussen probleemgedrag van het kind en discipline door de ouder het sterkst was wanneer de ouder en het kind hetzelfde geslacht hadden (Chang et al., 2003). Het feit dat in dit onderzoek juist alleen een relatie werd gevonden tussen het probleemgedrag van zoons en het lakse gedrag van moeders zou een aanwijzing kunnen zijn dat moeders

misschien gevoeliger zijn voor het probleemgedrag van jongens dan vaders. Dit zou kunnen komen doordat moeders vaker de voornaamste verzorgers zijn in het gezin en daardoor vaker geconfronteerd worden met het probleemgedrag van hun kinderen. Verder onderzoek naar verschillende disciplineringsstijlen, waarbij ook gekeken wordt naar eventuele verschillen in correlaties tussen verschillende ouder-kindcombinaties (vader-zoon, vader-dochter, moeder-zoon, moeder-dochter), is nodig om een beter beeld te krijgen van de invloed van het geslacht van zowel de ouder als het kind op de wederkerige relatie tussen fysieke discipline en externaliserend probleemgedrag.

Beperkingen van het onderzoeksproject

Dit onderzoek had een aantal beperkingen. Een mogelijke beperking ligt bijvoorbeeld in de manier waarop fysieke discipline gemeten werd. De observaties van disciplineren besloegen een periode van vier minuten, waarbij de ouder de beide kinderen ervan moesten weerhouden om aan aantrekkelijk speelgoed te komen. Dit is een relatief korte periode waarin disciplineren gemeten wordt en geeft mogelijk slechts een momentopname weer. Het nadeel van een momentopname is dat het niet noodzakelijk een betrouwbaar beeld geeft van hoe ouders hun kinderen in het dagelijks leven disciplineren. Tijdens een momentopname zijn er namelijk veel variabelen die het gedrag van de ouder kunnen beïnvloeden, zoals het humeur en de mate van vermoeidheid van het kind of de ouder. Daarnaast kan de onderzoeksetting invloed hebben op het gedrag van de ouders. Het is namelijk mogelijk dat de aanwezigheid van de camera ervoor zorgt dat de ouders zich minder op hun gemak voelen en zich daardoor minder natuurlijk gaan gedragen. Tenslotte is het mogelijk dat ouders door de aard van de opdracht door hadden wat de doelstelling van de observatietask was, namelijk het meten van disciplineringsstijlen. Ouders die zich bewust zijn van hun sterke of zwakke kanten op het gebied van disciplineren zouden mogelijk geprikkeld kunnen worden om hun gedrag aan te passen. Zo zou het kunnen dat ouders die normaal gesproken relatief veel fysieke discipline toepassen, dit tijdens de observatietaken bewust minder doen uit angst bovenmatig agressief gevonden te worden. Aan de andere kant zou het kunnen dat ouders die normaal gesproken weinig reageren op het probleemgedrag van hun kinderen, dit tijdens de observatietaken bewust meer doen om daadkrachtiger over te komen.

De gedachte dat de manier waarop fysieke discipline is gemeten mogelijk geen representatief beeld geeft van hoe ouders hun kinderen in het dagelijks leven disciplineren wordt ondersteund door het feit dat fysieke discipline op drie- en vierjarige leeftijd van het kind voor geen van beide ouders positief aan elkaar gerelateerd was. Een positieve relatie

wordt hier wel verwacht. Beide ouders zijn namelijk op de twee tijdstippen met dezelfde kinderen onder dezelfde omstandigheden geobserveerd. Bovendien bleek uit eerder onderzoek dat de mate van fysieke discipline die ouders gebruiken ten dele bepaald werd door genetische factoren (Jaffee et al., 2004). Wellicht geven langere, meer naturalistische observaties van disciplineren een representatiever beeld dan korte observatietaken. Ook is wellicht een combinatie van vragenlijsten en observaties mogelijk.

Een tweede beperking van dit onderzoek is dat de onderzoeksresultaten mogelijk beperkt generaliseerbaar zijn. Zo bestond de steekproef grotendeels uit hogeropgeleiden (78% van de vaders, 85% van de moeders). Aangezien uit eerder onderzoek is gebleken dat lager opgeleide ouders vaker fysieke discipline toepassen dan hoger opgeleide ouders (Wissow, 2001), kan het voor verder onderzoek interessant zijn om ouders met verschillende opleidingsniveaus te onderzoeken. Daarnaast hadden alle proefpersonen in dit onderzoek de Nederlandse nationaliteit en gaven ze aan zich Nederlands te voelen. Omdat er is gebleken dat het gebruik van discipline samenhangt met culturele achtergrond (Lansford et al., 2004), is het voor toekomstig onderzoek belangrijk om mogelijke verschillen tussen gezinnen met verschillende etnische achtergronden verder te onderzoeken.

Implicaties voor maatschappij en klinische praktijk

Uit dit onderzoek komt naar voren dat milde vormen van fysieke discipline, zoals het oppakken en verplaatsen van het kind, niet hetzelfde negatieve effect lijken te hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen als zwaardere vormen van fysiek disciplineren, zoals slaan. Anderzijds lijkt het erop dat kinderen die binnen de normale marge externaliserend probleemgedrag vertonen geen fysieke discipline uitlokken bij hun ouders. Bij het voorkomen van probleemgedrag bij jonge kinderen lijkt het dan ook beter als de nadruk ligt op het voorkomen van zwaardere fysieke straffen en niet op het voorkomen van fysieke discipline an sich. Andersom moet bij kinderen vooral de nadruk liggen op het voorkomen en/of behandelen van ernstige vormen van externaliserend gedrag, zoals het hard slaan, schoppen, en bijten van anderen, en lijken mildere vormen en/of het slechts af en toe voorkomen van externaliserend gedrag minder negatieve gevolgen te hebben voor de opvoeding. Daarnaast moeten we ons volgens het sociaal-ecologisch model van Bronfenbrenner (1979) realiseren dat verschillende factoren een rol kunnen spelen in de sociaal-emotionele ontwikkeling bij jonge kinderen alsmede in de manier waarop ouders hun kinderen opvoeden. Dit kunnen zowel kenmerken van het kind (bijvoorbeeld het temperament), van de ouders (bijvoorbeeld de relatie met hun eigen ouders), als van de

omgeving zijn (bijvoorbeeld het wel of niet hebben van sociale steun). In de begeleiding van gezinnen waarin ouders hun kinderen veelvuldig fysiek disciplineren en kinderen veel externaliserend probleemgedrag laten zien moet met al deze verschillende factoren rekening worden gehouden om tot een verbetering van de thuissituatie te komen.

Aanbevelingen toekomstig onderzoek

Naar aanleiding van dit onderzoek kunnen er een aantal aanbevelingen geformuleerd worden voor verder onderzoek naar het longitudinale verband tussen fysieke discipline door de ouders en probleemgedrag van kinderen op jonge leeftijd. In tegenstelling tot voorgaande onderzoeken, die vooral keken naar zwaardere vormen van fysieke discipline, zoals slaan en schoppen, werd in dit onderzoek onder fysieke discipline zowel deze zwaardere vormen van fysieke discipline als mildere vormen, zoals het oppakken en verplaatsen van het kind, verstaan. De resultaten uit eerdere onderzoeken naar de mogelijke invloed van fysiek straffen op de ontwikkeling van probleemgedrag konden in dit onderzoek niet gerepliceerd worden voor fysieke discipline in het algemeen. Een interessant vervolgonderzoek zou dan ook zijn om het effect van verschillende gradaties van fysieke discipline op externaliserend probleemgedrag te onderzoeken.

Verder is in dit onderzoek alleen gekeken naar externaliserend probleemgedrag van kinderen. De mate waarin ouders hun kinderen fysiek disciplineren zou echter ook van invloed kunnen zijn op internaliserende gedragsproblemen van kinderen, zoals overmatig piekeren. Andersom kunnen internaliserende gedragsproblemen ook een effect hebben op de manier waarop en mate waarin ouders hun kinderen disciplineren. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat ouders geneigd zijn om minder snel in te grijpen bij ongehoorzaam gedrag omdat ze weten dat hun kind snel van slag raakt. Er is nog weinig bekend over de relatie tussen fysieke discipline en internaliserend probleemgedrag van jonge kinderen. Voor vervolgonderzoek wordt daarom aanbevolen om niet alleen externaliserend probleemgedrag, maar ook internaliserend probleemgedrag te onderzoeken in relatie tot fysiek disciplineren.

Daarnaast zou het interessant zijn de huidige participerende gezinnen langer te volgen, bijvoorbeeld tot in de volwassenheid. Op die manier kan er meer onderzoek worden gedaan naar de langetermijneffecten van fysieke discipline op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en andersom. Zo zou bijvoorbeeld kunnen worden onderzocht of ouders die zelf als kind veel fysiek zijn gedisciplineerd, ook hun kinderen meer fysiek disciplineren. Het onderzoeksproject '*Boys will be boys?*' kent tot nu toe een laag uitvalspercentage, wat een

teken is voor de bereidwilligheid van de participanten om mee te doen aan longitudinaal onderzoek. Dit levert een unieke mogelijkheid op om een vervolgstudie te doen.

Ten slotte is er in dit onderzoek geen aandacht besteed aan mogelijke risicogroepen in de samenleving zoals eenoudergezinnen of migrantengezinnen. Juist in risicogroepen is de kans op (hardhandig) fysiek disciplineren en de ontwikkeling van probleemgedrag bij kinderen mogelijk groter. Voor de begeleiding van deze gezinnen is het belangrijk om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen het disciplineringsgedrag van ouders en de ontwikkeling van probleemgedrag bij jonge kinderen.

Conclusie

In dit onderzoek is de richting van het verband tussen fysieke discipline door beide ouders en het externaliserend probleemgedrag van hun kinderen longitudinaal onderzocht. De positieve relatie tussen fysieke discipline en externaliserend probleemgedrag die gevonden is in eerder onderzoek kon in dit onderzoek niet worden bevestigd. Dit kan liggen aan het feit dat in dit onderzoek voornamelijk mildere vormen van fysieke discipline zijn onderzocht, in tegenstelling tot eerdere onderzoeken die met name hebben gekeken naar zwaardere vormen van fysieke discipline, zoals fysiek straffen. Bovendien lieten de meeste kinderen in dit onderzoek geen hoge niveaus van externaliserend probleemgedrag zien. Vervolgonderzoek kan zich richten op verschillende gradaties van fysieke discipline en externaliserend probleemgedrag binnen een meer heterogene steekproef.

Referenties

- Achenbach, T. M. & Rescorla, L.A. (2000). *Manual for the ASEBA Preschool Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & Families.
- Bender, H. L., Allen, J. P., McElhaney, K. B., Antonishak, J., Moore, C. M., Kelly, H. O. B., & Davis, S. M. (2007). Use of harsh physical discipline and developmental outcomes in adolescence. *Development and Psychopathology, 19*, 227-242. doi: 10.1017/S0954579407070125.
- Bowen, M. (1966). The use of family theory in clinical practice. *Comprehensive Psychiatry, 7*, 345-374. doi: 10.1016/S0010-440X(66)80065-2.
- Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *American Psychologist, 34*, 844-850. doi: 10.1037/0003-066X.34.10.844.
- Carlo, G., Raffaelli, M., Laible, D. J., & Meyer, K. A. (1999). Why are girls less physically aggressive than boys? Personality and parenting mediators of physical aggression. *Sex Roles, 40*, 711-729. doi: 10.1023/A:1018856601513.
- Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K. A., & McBride-Chang, C. (2003). Harsh parenting in relation to child emotion regulation and aggression. *Journal of Family Psychology, 17*, 598. doi: 10.1037/0893-3200.17.4.598.
- Deater-Deckard, K., & Dodge, K. A. (1997). Externalizing behavior problems and discipline revisited: Nonlinear effects and variation by culture, context, and gender. *Psychological Inquiry, 8*, 161-175. doi: 10.1207/s15327965pli0803_1.
- Dennis, M. L., Chan, Y. F., & Funk, R. R. (2006). Development and validation of the GAIN Short Screener (GSS) for internalizing, externalizing and substance use disorders and crime/violence problems among adolescents and adults. *The American Journal on Addictions, 15*, s80-s91. doi: 10.1080/10550490601006055.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Reiser, M., Murphy, B. C., Losoya, S. H., & Guthrie, I. K. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child Development, 72*, 1112-1134. doi: 10.1111/1467-8624.00337.
- Gardner, F. (2000). Methodological issues in the direct observation of parent-child interaction: Do observational findings reflect the natural behavior of

- participants?. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3, 185-198. doi: 10.1023/A:1009503409699.
- Gershoff, E. T. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: a meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128, 539. doi: 10.1037/0033-2909.128.4.602.
- Grusec, J.E. & Kuczynski, L. (1997.) *Parenting and Children's Internalization of Values: A Handbook of Contemporary Theory*. New York, NY: Wiley.
- Haapasalo, J., & Tremblay, R. E. (1994). Physically aggressive boys from ages 6 to 12: family background, parenting behavior, and prediction of delinquency. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 1044. doi: 10.1037/0022-006X.62.5.1044.
- Hastings, R. P. (2003). Child behaviour problems and partner mental health as correlates of stress in mothers and fathers of children with autism. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47, 231-237. doi: 10.1046/j.1365-2788.2003.00485.x.
- Jaffee, S. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., Polo-Tomas, M., Price, T. S., & Taylor, A. (2004). The limits of child effects: evidence for genetically mediated child effects on corporal punishment but not on physical maltreatment. *Developmental Psychology*, 40, 1047. doi: 10.1037/0012-1649.40.6.1047.
- Kochanska, G., Aksan, N., & Nichols, K. E. (2003). Maternal power assertion in discipline and moral discourse contexts: commonalities, differences, and implications for children's moral conduct and cognition. *Developmental Psychology*, 39, 949. doi: 10.1037/0012-1649.39.6.949.
- Kuczynski, L., Kochanska, G., Radke-Yarrow, M., & Girnius-Brown, O. (1987). A developmental interpretation of young children's noncompliance. *Developmental Psychology*, 23, 799. doi: 10.1037/0012-1649.23.6.799.
- Lamb, M. E. (Ed.) (1997). *The role of the father in child development* (Third edition). New York, NY: Wiley.
- Lansford, J. E., Deater-Deckard, K., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (2004). Ethnic differences in the link between physical discipline and later adolescent externalizing behaviors. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 801-812. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00273.x.
- Lansford, J. E., Criss, M. M., Dodge, K. A., Shaw, D. S., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2009). Trajectories of physical discipline: Early childhood antecedents and developmental outcomes. *Child Development*, 80, 1385-1402. doi: 10.1111/j.1467-8624.2009.01340.x.

- Lansford, J. E., Criss, M. M., Laird, R. D., Shaw, D. S., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (2011). Reciprocal relations between parents' physical discipline and children's externalizing behavior during middle childhood and adolescence. *Development and Psychopathology, 23*, 225-238. doi: 10.1017/S0954579410000751.
- Larzelere, R. E. (2000). Child outcomes of nonabusive and customary physical punishment by parents: An updated literature review. *Clinical Child and Family Psychology Review, 3*, 199-221. doi: 10.1023/A:1026473020315.
- Larzelere, R. E. (2001). Combining love and limits in authoritative parenting. In J. C. Westman (Ed.), *Parenthood in America* (pp. 81–89). Madison, WI: University of Wisconsin Press.
- Martin, J.L. & Ross, H.S. (2005). Sibling aggression: Sex differences and parents' reactions *International Journal of Behavioral Development, 29*, 129-138. doi: 10.1080/01650250444000469.
- McKee, L., Roland, E., Coffelt, N., Olson, A. L., Forehand, R., Massari, C., Jones, D., Gaffney, C. A., & Zens, M. S. (2007). Harsh discipline and child problem behaviors: The roles of positive parenting and gender. *Journal of Family Violence, 22*, 187- 196. doi: 10.1007/s10896-007-9070-6.
- McLoyd, V. C., & Smith, J. (2002). Physical discipline and behavior problems in African American, European American, and Hispanic children: Emotional support as a moderator. *Journal of Marriage and Family, 64*, 40-53. doi: 10.1111/j.1741-3737.2002.00040.x.
- Ortega, D. M. (2001). Parenting efficacy, aggressive parenting and cultural connections. *Child & Family Social Work, 6*, 47-57. doi: 10.1046/j.1365-2206.2001.00181.x.
- Patterson, G. R. (1982). *Coercive Family Process*. Eugene, OR: Castalia Publishing Company.
- Patrick, M. R., Snyder, J., Schrepferman, L. M., & Snyder, J. (2005). The joint contribution of early parental warmth, communication and tracking, and early child conduct problems on monitoring in late childhood. *Child Development, 76*, 999-1014. doi: 10.1111/j.1467-8624.2005.00893.x.
- Rothbaum, F., & Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: a meta-analysis. *Psychological Bulletin, 116*, 55. doi: 10.1037/0033-2909.116.1.55.
- Schaeffer, C. M., Petras, H., Ialongo, N., Poduska, J., & Kellam, S. (2003). Modeling growth in boys' aggressive behavior across elementary school: links to later criminal

- involvement, conduct disorder, and antisocial personality disorder. *Developmental Psychology*, 39, 1020. doi: 10.1037/0012-1649.39.6.1020.
- Shaffer, A., Lindhiem, O., Kolko, D. J., & Trentacosta, C. J. (2013). Bidirectional relations between parenting practices and child externalizing behavior: A cross-lagged panel analysis in the context of a psychosocial treatment and 3-year follow-up. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41, 199-210. doi: 10.1007/s10802-012-9670-3.
- Straus, M. A., & Mouradian, V. E. (1998). Impulsive corporal punishment by mothers and antisocial behavior and impulsiveness of children. *Behavioral Sciences & the Law*, 16, 353-374. doi: 10.1002/(SICI)1099-0798(199822)16:3<353::AID-BSL313>3.0.CO;2-O.
- Weiss, B., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1992). Some consequences of early harsh discipline: Child aggression and a maladaptive social information processing style. *Child Development*, 63, 1321-1335. doi: 10.1111/j.1467-8624.1992.tb01697.x.
- Wissow, L. S. (2001). Ethnicity, income, and parenting contexts of physical punishment in a national sample of families with young children. *Child Maltreatment*, 6, 118-129. doi: 10.1177/1077559501006002004.
- Zahn-Waxler, C., Schmitz, S., Fulker, D., Robinson, J., & Emde, R. (1996). Behavior problems in 5-year-old monozygotic and dizygotic twins: Genetic and environmental influences, patterns of regulation, and internalization of control. *Development and Psychopathology*, 8, 103-122. doi: 10.1017/S0954579400006994.